

8. FÖLDRAJZI ÉS FOGLALKOZÁSOK KÖZÖTTI MOBILITÁS

8.1. A FOGLALKOZÁSOK KÖZÖTTI MOBILITÁS A KÜLÖNBÖZŐ VÉGZETTSÉGŰ FIATALOK KÖRÉBEN

VARGA JÚLIA

A munkaerőpiacra lépést követően, az életpálya elején általában gyakoribb a munkahely- és foglalkozásváltoztatás, mint az életpálya későbbi időszakaiban. Ez a tanulásból a munkába történő átmenet természetes velejárója, mivel – ahogy a foglalkozásváltoztatást leíró úgynevezett „keresgélési” (*job shopping*) modellek megállapítják a munkaerőpiacra lépéskor – az életpálya elején az egyének még nem ismerik sem saját képességeiket, sem saját, a munkahellyel, foglalkozással szemben támasztott preferenciáikat, amelyek csak meghatározott munkaerőpiaci tapasztalattal ismerhetők meg. A keresgélési időszak alatt a fiatal munkavállalók kipróbálják a különböző foglalkozásokat, munkahelyeket. Ennek a kísérletezési, megismerési időszaknak köszönhetően szereznek ismereteket saját képességeikről és a foglalkozások, munkahelyek követelményeiről, jellemzőiről, és így jutnak el a megfelelően illeszkedő foglalkozásba (*Johnson, 1978, Topel–Ward, 1992, Longhi–Taylor, 2013*). Az életpálya elején megfigyelhető gyakoribb foglalkozásváltozások azzal is összefügghetnek, hogy a munkaerőpiacra lépő fiatalok egy része olyan munkakörökben és foglalkozásokban helyezkedik el, amelyek követelményei (a végzettség szintje vagy szakiránya szerint) nem felel meg végzettségüknek, abban a reményben, hogy később előléptetik őket, más munkakörbe, foglalkozásba kerülnek (*Sicherman–Galor, 1990*). Az életpálya elején megfigyelhető foglalkozásváltoztatásokat vizsgáló tanulmányok egy része valóban azt találta, hogy az ekkor gyakoribb foglalkozásváltoztatások a karrierlétrán történő előrehaladást szolgálják (*Sichermann, 1990*), míg más tanulmányok arra hívták fel a figyelmet, hogy az életpálya elején elfogadott, átmenetinek szánt rosszabb foglalkozások nem biztos, hogy ugródeszkaként szolgálnak a fiatalok további előrehaladásához, hanem csapdaként foglyul is ejthetik a fiatal munkavállalókat (*Scherer, 2004, Buchs–Helbing, 2016*).

Ebben az alfejezetben a KSH Munkaerő-felvételeinek 1998–2018. évi hullaímaiból képzett egyéni szintű, paneladatbázison vizsgáljuk¹ a fiatalok foglalkozásváltoztatásai² gyakoriságának változását, a foglalkozási mobilitás valószínűségének meghatározóit. A foglalkozási mobilitást a FEOR-besorolások³ egymást követő két negyedévben megfigyelhető változásával mérjük. A mobilitást vizsgáljuk egyrészt a részletes, négyjegyű FEOR-besorolás szerint, másrészt az összevont foglalkozási csoportok, a kétjegyű FEOR-besorolás alapján, végül a foglalkozási főcsoportok, az egyjegyű FEOR-csoportok közötti mozgások szerint. A negyedéves foglalkozásváltoztatásokat éves szinten összevontuk, és éves szinten mutatjuk be a mobilitás alakulását.

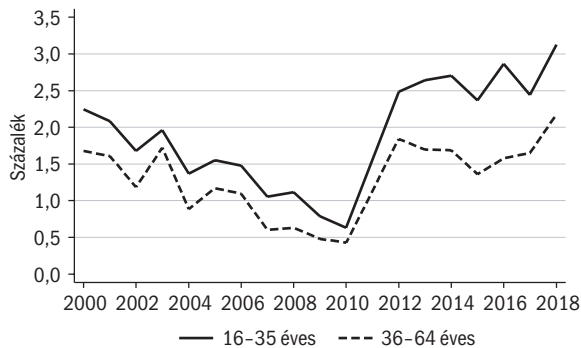
1 A KSH Munkaerő-felvétele negyedévente végzett reprezentatív adatfelvétel, egy-egy negyedévben 70 ezer fő körüli egyéni megfigyeléssel. A minta cseréje rotációs eljárás segítségével történik. A mintába bekerült háztartásokhoz tartozó egyéneket hat egymást követő negyedévben figyelik meg, az egymást követő negyedévekben megfigyelt egyének adatai ezért panelba kapcsolhatók, és megfigyelhetők az egyének foglalkozásváltozásai.

2 A foglalkozásváltoztatás történhet úgy, hogy valaki új munkahelyre megy más foglalkozásba, de úgy is, hogy marad korábbi munkahelyén, de munkaköre, foglalkozása megváltozik. Jelen elemzés mindkét esetre kiterjed, nem különbözteti meg a munkahelyváltással együtt járó és munkahelyváltás nélküli foglalkozásváltoztatásokat.

3 A KSH által használt foglalkozási kategóriarendszer (Foglalkozások Egységes Oszályozási Rendszere).

Magyarországon a foglalkozásváltoztatások gyakorisága kicsi nemzetközi összehasonlításban (*Boeri–Flinn, 1997, Berde–Scharle, 2004, Varga, 2017, 2018*). A fiatalok (legfeljebb 35 évesek) mobilitása a keresgélési időszakban nagyobb, az életpálya későbbi szakaszaiban jóval kisebb, de az életpálya elején megfigyelt mobilitás is nemzetközi összehasonlításban átlag alatti. A 8.1.1. ábra azt mutatja, hogy 2004 és 2010 között folyamatosan csökkent a foglalkozásváltoztatások gyakorisága, és a fiatalok mobilitása alig haladta meg az idősebbekét. A folyamatos csökkenésben az időszak egy részében valószínűleg szerepe volt a gazdasági visszaesésnek, mivel a foglalkozási mobilitás – ahogy számos tanulmány kimutatta – prociklikus (*Murphy–Topel, 1987, Carrillo-Tudela–Visschers (2016)*). 2010 után a foglalkozásváltoztatások gyakoribbá váltak a fiatalok és az idősebbek között is, de a fiatalok mobilitása nagyobb ütemben nőtt, ezért növekedett az életkor szerinti különbség. 2018-ban a 16–35 évesek valamivel több, mint 3 százaléka változtatott foglalkozást, ami nemzetközi összehasonlításban még mindig rendkívül kicsi (*Varga, 2018*).

8.1.1. ábra: A foglalkozást változtatók aránya a foglalkoztatott fiatalok (16–35 éves) és idősebbek (36–64 éves) között 2000–2004, (négyjegyű FEOR-csoportok, százalék)

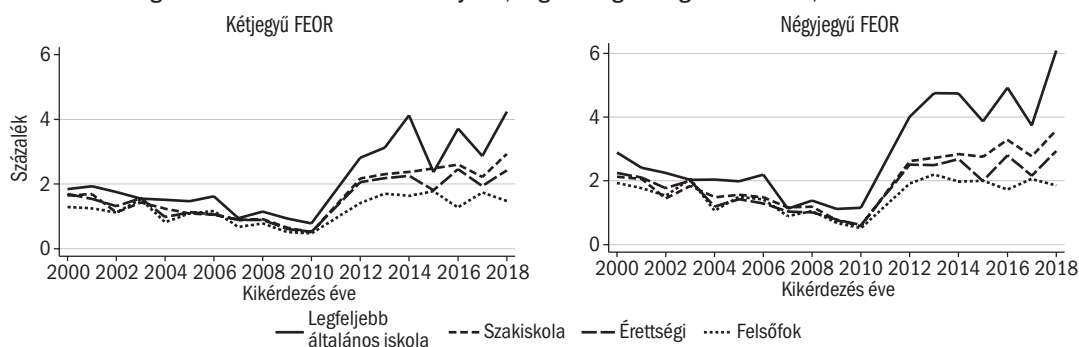
Forrás: Saját szerkesztés.

A foglalkozási mobilitás alacsony szintjét részben magyarázzák a munkaerőpiaci intézmények, a képzéshez kötött foglalkozások nemzetközi összehasonlításban magas aránya (*Varga, 2018*), de az oktatási rendszer sajátosságai is. A foglalkozási mobilitás intenzitása azzal is összefügg, hogy az oktatási rendszer milyen arányban nyújt speciális és milyen arányban általános ismereteket (*Lindberg, 2009*). A foglalkozási mobilitás egyik előfeltétele ugyanis az, hogy a munkavállalók készségei, ismeretei vagy azok egy része transzferálható legyen a különböző foglalkozások között. Azokban az országokban, amelyekben az oktatáspolitikai az általános ismeretek megszerzésére helyezi a hangsúlyt, és ösztönzi részvételt az élethosszig tartó tanulásban, rendszerint nagyobb a foglalkozási mobilitás, és könnyebb az alkalmazkodás a munkaerőpiac változó igényeihez, míg azokban az országokban, ahol elsősorban

a szakmaspecifikus ismeretek átadását tartják az oktatási rendszer feladatának, rendszerint kisebb a mobilitás.

Ha végzettségi kategóriák szerint hasonlítjuk össze a fiatalok foglalkozási mobilitásának változásait (8.1.2. ábra), azt látjuk, hogy 2010 után, a mobilitás erősödésével nőttek a végzettségi kategóriák szerinti különbségek. Foglalkozási csoport szinten is (kétjegyű FEOR) és részletes foglalkozási kategóriák szerint is (négyjegyű FEOR) a legfelsőbb általános iskolai végzettségűek változtattak leggyakrabban foglalkozást, és a diplomások a legkisebb gyakorisággal. Az érettségizettek és érettségi nélküli szakképesítéssel rendelkezők (szakmunkás, szakiskolai végzettségűek) között nem látunk lényeges különbséget.

8.1.2. ábra: A foglalkozást változtató fiatalok (16–35 évesek) aránya a foglalkoztatott fiatalokhoz viszonyítva, végzettségi kategóriák szerint, 2000–2018

Forrás: Saját szerkesztés.

A fiatalok foglalkoztatásváltási valószínűségét egyszerű valószínűségi modellekkel is megvizsgáltuk. Egyrészt, kétkimenetes modellekkel, amelyek a kétjegyű és négyjegyű FEOR szintjén vizsgálták a foglalkozásváltás valószínűségét (igen/nem), ezek eredményét mutatja be a 8.1.1. táblázat. Másrészt, többkimenetes modellel, amely megkülönböztette, hogy a foglalkozásváltás következményeként az egyén felfelé vagy lefelé mozdul-e el a foglalkozási hierarchiában,⁴ vagy ugyanott marad. Ennek eredményeit a 8.1.2. táblázat közli.

A férfiak kétjegyű és négyjegyű csoportok szerint is nagyobb valószínűséggel változtatnak foglalkozást, és mozdulnak el felfelé a foglalkozási hierarchiában, mint a nők. A diplomások szignifikánsan kisebb valószínűséggel változtatnak foglalkozást, de ha mégis, akkor kisebb valószínűséggel mozdulnak lefelé, vagy maradnak ugyanolyan szintű foglalkozásban, mint a referenciakategóriának választott érettségizettek. Az egyéb végzettségi kategóriák között nincs különbség a foglalkozásváltás valószínűségében.

Az általános iskolai végzettségűek nagyobb valószínűséggel mozdulnak el felfelé, ennek az lehet a magyarázata, hogy ők nagy arányban a hierarchia aljának tekintett közmunkás státusban vannak. Az érettségi nélküli szakképesítésű

⁴ A foglalkozásváltás irányát az egyjegyű FEOR-csoportok közötti váltásokból határoztam meg, a „Fegyveres szervek foglalkozásai” foglalkozási csoportot kihagyva az elemzésből, és a közmunkás-ként dolgozókból külön csoportot képezve, függetlenül attól, hogy milyen foglalkozásban dolgozik valaki. A közmunkások csoportját a hierarchia alján lévőnek tekintetem. A FEOR-csoportosítás hierarchikusan épül fel, a főcsoportok szerint lefelé haladva egyre magasabb formális képzettség és egyéb készség szint szükséges az állások betöltéséhez. Felfelé irányuló mobilitásnak tekintetem, ha a foglalkozásváltás után, az új foglalkozás egyjegyű FEOR-csoport szerinti besorolása kisebb értékű volt, lefelé irányuló mobilitásnak, ha nagyobb értékű volt, és a foglalkozási hierarchiában változatlan, ha nem változott értéke.

fiatalok nagyobb valószínűséggel maradnak ugyanabban a foglalkozási főcsoportban. Minél hosszabb időt töltött már el valaki egy adott munkáltatónál, annál kisebb valószínűséggel megy el másik foglalkozásba. A közmunkásként és külföldön dolgozók nagyobb valószínűséggel váltanak.

8.1.1. táblázat: A foglalkozásváltoztatás valószínűségét befolyásoló tényezők, kétkimenetes probit becslések (foglalkozást változtat: igen/nem)

Változó	Kétféjegyű FEOR	Négyjegyű FEOR
	marginális hatás dy/dx	
Férfi	0,0009** (0,0003)	0,0013*** (0,0034)
Általános iskolai végzettségű	-0,0000 (0,00049)	0,0015 (0,0006)
Szakképesítés érettségi nélkül (szakmunkás, szakiskola)	-0,00003 (0,00036)	-0,0002 (0,00042)
Diplomás	-0,0019*** (0,0004)	-0,0015** (0,00048)
Tapasztalati évek száma	0,0004** (0,00013)	0,0006*** (0,00015)
Tapasztalati évek számának négyzete	-9,81E-06 (0,00001)	-0,0000 (0,00001)
Az adott munkáltatónál eltöltött évek száma	-0,0026*** (0,00007)	-0,0031*** (0,00008)
Közmunkás	0,0044*** (0,00092)	0,0098*** (0,00119)
Külföldön dolgozik	0,0051*** (0,00122)	0,0068*** (0,00143)
Év	Igen	Igen

Referenciakategória: Nő, érettségizett, év: 1998.
Zárójelben a standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját szerkesztés.

8.1.2. táblázat: A foglalkozásváltoztatás irányának valószínűségét befolyásoló tényezők, multinomiális logit becslések^a

Változó	Ugyanabba a foglalkozási főcsoportba megy	Felfelé mozdul	Lefelé mozdul
	marginális hatás dy/dx		
Férfi	-0,0003 (0,00022)	0,0010*** (0,00014)	0,0003 (0,00011)
Általános iskolai végzettségű	-0,0000 (0,00035)	0,0009*** (0,00027)	0,0001 (0,00019)
Szakképesítés érettségi nélkül (szakmunkás, szakiskola)	-0,0007** (0,00025)	0,0007 (0,00019)	-0,0001 (0,00013)
Diplomás	-0,0010*** (0,00029)	0,0005 (0,00026)	-0,0005*** (0,00015)
Tapasztalati évek száma	0,000** (0,0001)	0,0003*** (0,00006)	0,0005 (0,00005)
Tapasztalati évek számának négyzete	-9,81e-06 (0,00000)	-0,0000*** (0,00000)	-9,36e-07 (0,00000)
Az adott munkáltatónál eltöltött évek száma	-0,0017*** (0,00005)	-0,0010*** (0,00003)	-0,0004*** (0,00003)
Közmunkás	-0,0067*** (0,0002)	0,0099*** (0,00096)	0,0008 (0,00031)
Külföldön dolgozik	0,0015 (0,00075)	0,0020*** (0,0006)	0,0014* (0,00053)
Év	Igen	Igen	Igen

^a Ugyanolyan szintű foglalkozásba megy = 1, felfelé mozdul=2, lefelé mozdul=3, referenciakimenet (nem változtat foglalkozást) = 0.

Referenciakategória: Nő, érettségizett, év: 1998.
Zárójelben a standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns

Forrás: Saját szerkesztés.

Hivatkozások

- BERDE ÉVA–SCHARLE ÁGOTA (2004): A kisvállalkozók foglalkozási mobilitása 1992 és 2001 között. *Közgazdasági Szemle*, 51. évf. 4. sz. 346–361. o.
- BOERI, T.–FLINN, C. J. (1999): Returns to Mobility in the Transition to a Market Economy. *Journal of comparative economics*, Vol. 27. No. 1. 4–32. o.
- BUCHS, H.–HELBLING, L. A. (2016): [Job opportunities and school-to-work transitions in occupational labour markets. Are occupational change and unskilled employment after vocational education interrelated?](#) *Empirical Research in Vocational Education and Training*, Vol. 8. No. 17.
- CARRILLO-TUDELA, C.–HOBIJN, B.–SHE, P.–VISSCHERS, L (2016): The extent and cyclicity of career changes: Evidence for the U.K. *European Economic Review*, Vol. 84. No. C, 18–41. o.
- JOHNSON, W. R. (1978): A theory of job shopping. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 92. No. 2. 261–277. o.
- LINDBERG, M. E. (2009): Student and early career mobility patterns among highly educated people in Germany, Finland, Italy, and the United Kingdom. *Higher Education*, Vol. 58. No. 3. 339–358. o.
- LONGH, S.–TAYLOR, M. (2013): Occupational Change and Mobility Among Employed and Unemployed Job Seekers. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 60. No. 1. 71–100. o.
- MURPHY, K. M.–TOPEL, R. H. (1987): The Evolution of Unemployment in the United States: 1968–1985. NBER Chapters. Megjelent: NBER Macroeconomics Annual 1987. National Bureau of Economic Research, Inc. Vol. 2. 11–68. o.
- SCHERER, S. (2004): Stepping-Stones or Traps? The Consequences of Labour Market Entry Positions on Future Careers in West Germany, Great Britain and Italy. *Work Employment and Society*. Vol. 18. No. 2. 369–394. o.
- SICHERMAN, N. (1990): Education and Occupational Mobility. *Economics of Education Review*. Vol. 9. No. 2. 163–179. o.
- SICHERMAN, N.–GALOR, O. (1990): A theory of career mobility. *Journal of Political Economy*, Vol. 98. No. 1. 169–192.
- TOPEL, R. H.–WARD, M. P. (1992): Job mobility and the careers of young men. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107. No. 2. 439–479. o.
- VARGA JÚLIA (2017): [Foglalkozási mobilitás Magyarországon](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János* (szerk): *Munkaerőpiaci Tükör*, 2016. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 160–168. o.
- VARGA JÚLIA (2018): [A felsőfokú végzettségűek foglalkozási mobilitása](#). MTA Doktori értekezés.